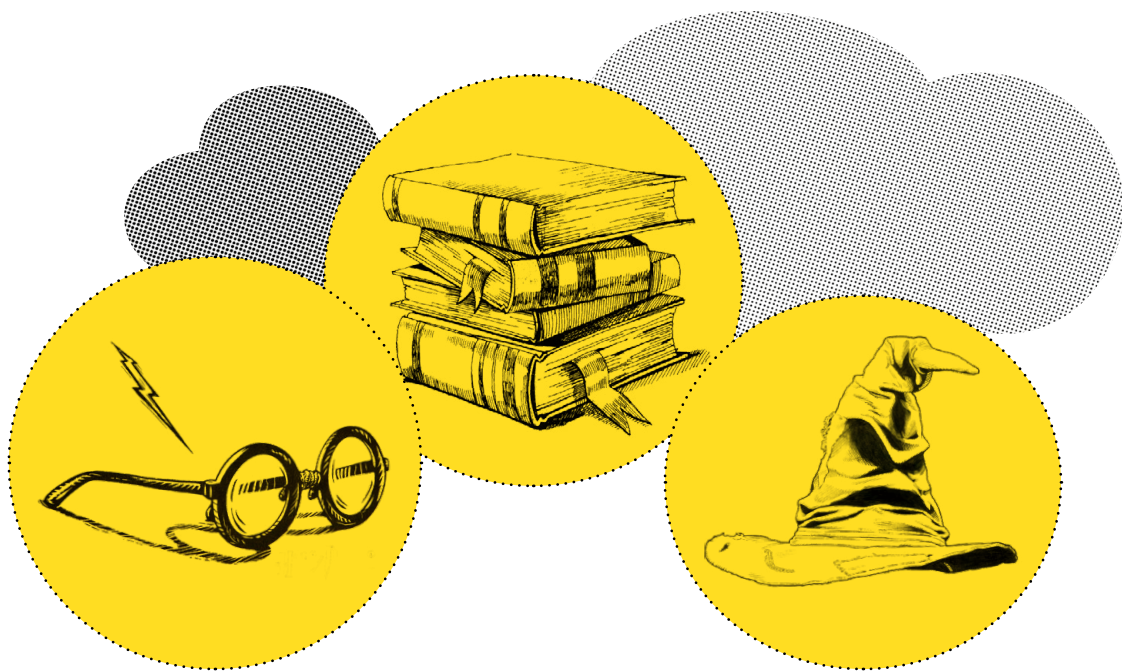

Príbehmi proti predsudkom 2

využitie literárnej fikcie
vo vzdelávaní

Autori a autorky Simona Ol'hová, Barbara Lášticová, Peter Drál', Andrej Findor, Miroslav Popper, Magda Petrjánošová

Grafická úprava Helena Franz

Vydavateľ Ústav výskumu sociálnej komunikácie SAV, v. v. i., Dúbravská cesta 9, 841 04 Bratislava

Rok vydania 2023

ISBN 978-80-974522-0-9 (tlačaná verzia)
978-80-974522-1-6 (elektronická verzia)

Text je súčasťou neperiodického radu Human Communication Studies, vol. 16 (2023).

Publikácia neprešla jazykovou úpravou.

Táto publikácia vznikla v spolupráci nasledujúcich inštitúcií

Ústav výskumu sociálnej komunikácie SAV, v. v. i.

Katedra psychológie, Filozofická fakulta, Ostravská univerzita

Fakulta sociálnych a ekonomických vied, Univerzita Komenského v Bratislave

Nadácia Milana Šimečku

Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-14-0531.

KATEDRA PSYCHOLÓGIE
OSTRAVSKÁ UNIVERZITA

FAKULTA SOCIÁLNYCH
A EKONOMICKÝCH VIED
Univerzita Komenského
v Bratislave

ÚVOD

Táto príručka približuje, ako literárna fikcia v podobe príbehov mladých ľudí môže učiteľom a učiteľkám pomôcť pri zmiernovaní predsudkov. Sociálno-psychologické výskumy totiž ukazujú, že príbehy, z ktorých sa dozvedáme o kontakte člena jednej sociálnej skupiny s členom inej skupiny, prispievajú k zmene predpojatých postojov. Pritom zmiernenie predsudkov voči jednej konkrétnej skupine môže viesť k zmene postojov aj voči ďalším skupinám, ktoré v príbehu neboli priamo spomenuté. Práve príbehy Harryho Pottera sú príkladom literárnej fikcie, kde marginalizované skupiny čarodejníckeho sveta nie sú totožné so sociálnymi skupinami v našom svete. Napriek tomu výskumy ukazujú, že vytvorenie pozitívnych postojov voči stigmatizovaným menšinám vo fiktívnom svete Harryho Pottera sa môže zovšeobecniť aj voči menšinám v reálnom svete (Oľhová a kol., 2023; Vezzali a kol., 2015). Navyše, na rozdiel od príbehov písaných pre výskumné účely intervencií na zmiernovanie predsudkov sa jedná o pútavé a obľúbené príbehy pre deti a mládež.

Hlavným cieľom projektu APVV 14-0531 *Intervencie na zmiernovanie predsudkov voči stigmatizovaným minoritám. Vývoj meracích nástrojov a experimentálne testovanie kontaktnej hypotézy v terénnych podmienkach* bolo vytvoriť a experimentálne otestovať vzdelávacie nástroje, ktoré sú založené na rovesníckych príbehoch (reálnych i fiktívnych) a ich cieľom je zmierniť predsudky voči Rómom a iným stigmatizovaným minoritám. V rámci projektu boli vyvinuté aktivity a manuály na prácu s textom, ktoré učiteľom a učiteľkám na druhom stupni základných škôl môžu pomôcť pracovať na zlepšovaní medziľudských vzťahov, predovšetkým pokiaľ ide o vzťahy detí k rôznym menšinám. Prvý manuál (Drál a kol., 2019) pracuje s reálnymi príbehmi mladých ľudí. Manuál, ktorý práve držíte v ruke, pracuje s literárnou fikciou a slúži ako zdroj nepriameho kontaktu – je určený primárne žiakom a žiačkam, ktorí v každodennom živote nemajú častý priamy kontakt s rôznymi minoritami v našej spoločnosti. Intervencie nepriameho kontaktu slúžia ako pozitívny prípravný krok pre neskorší priamy kontakt.

Realizácia experimentálneho testovania prebehla v troch základných školách, celkovo 9 triedach, pričom sme zvolili len triedy šiesteho ročníka, ktoré sú vekovo najbližšie hrdinom a hrdinkám prvej a druhej knihy príbehov o Harrym Potterovi, z ktorých pochádzajú texty použité v intervencii. Výskumu sa zúčastnilo 177 žiakov a žiačok, ktorých rodičia poskytli informovaný súhlas. Tri triedy v každej škole boli náhodne pridelené do experimentálnej skupiny 1, experimentálnej skupiny 2, alebo kontrolnej skupiny (tzn. v každej skupine boli celkovo 3 triedy). Žiaci a žiačky vo všetkých skupinách vyplnili dotazník 5-10 dní pred realizáciou aktivít a 5-10 dní po realizácii poslednej intervencie.

Dotazníky zisťovali postoje k Rómom a k ďalším skupinám ľudí (homosexuáli, utečenci, moslimovia, černosi, Maďari, ľudia s telesným postihnutím), a zároveň mieru dôvery, sociálnej vzdialenosti, pocítovanej úzkosti voči Rómom. V dotazníkoch sme sa pýtali aj na mieru a kvalitu priameho a nepriameho kontaktu s Rómami a na školské normy pokiaľ ide o podporu tolerantných medziskupinových vzťahov. Vzhľadom k práci s úryvkami z knižnej série Harry Potter sme zisťovali povedomie o danej sérii (v knižnej aj filmovej podobe), vzťah k danej sérii celkovo, identifikáciu s hlavným hrdinom ako i čitateľskú gramotnosť.

Žiaci a žiačky z troch tried v experimentálnej skupine 1 okrem dotazníkov absolvovali aj tri intervencie, ktoré pozostávali z 20-minútového skupinového čítania príbehov realizovaných raz v týždni (3 týždne po sebe). Deti z troch tried zaradených do experimentálnej skupiny 2 okrem dotazníkov absolvovali aj tri intervencie, ktoré pozostávali zo 45-minútových skupinových aktivít (čítanie príbehov, infobalík, diskusia) realizovaných raz v týždni (3 týždne po sebe). Žiaci a žiačky z troch tried v kontrolnej skupine vyplnili len dotazníky pred a po realizácii aktivít v iných skupinách – kontrolná podmienka bola teda bez akejkoľvek intervencie. Rozdelenie do dvoch experimentálnych skupín bolo vytvorené s cieľom poukázať na efekt experimentu v prípade čítania príbehov bez diskusie a v prípade čítania spojeného s diskusiou.

V experimentálnej skupine 1 po prečítaní úryvku a vyplnení dotazníka o porozumení úryvku hodina pokračovala v štandardnom priebehu. V experimentálnej skupine 2 sa prvotne pracovalo s infobalíkom, ktorý obsahoval teoretické pojmy a informácie, s ktorými sa ďalej pracovalo na hodine a umožnili presnejšie vyjadrovanie žiakov a žiačok počas neskoršej diskusie. Po infobalíku nasledovalo čítanie, vyplnenie dotazníka o porozumení úryvku a štruktúrovaná diskusia. V prípade oboch experimentálnych skupín boli čítané rovnaké príbehy – o stretnutí Harryho Pottera a sluhu v podobe škriatka Dobbyho, o konfliktnej situácii medzi Harryho kamarátom Ronom z chudobnej rodiny a šikanujúcimi čarodejníkmi z bohatej rodiny, o konfliktnej situácii

medzi Harryho kamarátkou Hermionou z nečarodejníckej rodiny a čistokrvnými čarodejníkmi. Úryvky boli zvolené na základe predvýskumu – prvotne boli zvolené vhodné úryvky znázorňujúce stigmatizáciu rôznych menších, následne 55 žiakov a žiačok čítalo dané úryvky a odpovedali na otázky v dotazníku (porozumenie textu, čitateľská atraktívnosť, stotožnenie s postavami a zrozumiteľnosť), v závere boli dáta analyzované a boli zvolené najvhodnejšie úryvky.

Vďaka práci s rovesníckymi príbehmi sa nám preukázateľne podarilo zaznamenať, že intervencie v experimentálnej skupine 2 (teda čítanie s diskusiou) vplývali na postoje voči reálnym stigmatizovaným skupinám v spoločnosti lepšie ako intervencie v experimentálnej skupine 1 (len čítanie). Najmä v experimentálnej skupine 2 sa nám podarilo zmierniť sociálnu vzdialenosť, zmierniť úzkosť a zvýšiť dôveru voči Rómom. Intervencie zlepšili postoje skrz sekundárny prenos voči niektorým nečlenským skupinám (Rómovia, utečenci, moslimovia), ale nezaznamenali sme sekundárny prenos na niektoré ďalšie nečlenské skupiny (černosi, Maďari, ľudia na invalidnom vozíčku), voči ktorým boli postoje už na prvom stretnutí pozitívne, a tak chýbal priestor na ďalšie zlepšenie. Keďže sa jedná o intervenciu nepriameho kontaktu, výsledky ukázali, že deti, ktoré majú menej kontaktu, preukazovali výraznejšie zlepšenie postojov k Rómom. Na účinnosť sprostredkovaného kontaktu cez príbehy Harryho Pottera mala vplyv miera schopnosti zaujať perspektívu druhého a ponorenie sa do príbehu.

Cieľom tejto príručky je sprostredkovať tri aktivity založené na literárnej fikcii v podobe príbehov mladých ľudí, ktoré sú využiteľné na formovanie postojov počas vyučovania v školách aj v neformálnom vzdelávaní.

Pojmy a východiská

POJMY

Pred predstavením samotných aktivít približujeme naše chápanie základných pojmov.

POSTOJ je všeobecný spôsob reagovania na niečo, čo jednotlivec považuje za významné. Postoje môžu byť pozitívne alebo negatívne, a môžu byť aj protichodné. Postoj pozostáva z troch dimenzií:

- emocionálnej, v rovine pocitov („*Nemám rád Maďarov.*“)
- kognitívnej, v rovine poznania („*Rapperi sú drzí.*“)
- behaviorálnej, v rovine konania („*Chcem vyzeráť ako metalista.*“)

PREDSUDOK je negatívny postoj, ktorý je zvyčajne založený na domnienkach o objekte, voči ktorému je namierený. Ľudia môžu mať predsudky voči veciam aj voči ľuďom. Predsudky môžu mať podobu negatívnych emócií, myšlienok alebo správania sa. Napríklad, človek s predsudkami nechce ochutnať nové jedlo alebo nie je ochotný spoznávať cudzincov, lebo predpokladá, že tá skúsenosť bude negatívna.

DISKRIMINÁCIA znamená nerovnocenné a neférové zaobchádzanie s ľuďmi na základe farby ich pleti, národnosti, náboženstva, etnického pôvodu alebo z iného dôvodu. Diskriminácia sa často prejavuje v uprednostňovaní jednej skupiny na úkor druhej.

RASIZMUS je presvedčenie, podľa ktorého je určitá skupina ľudí morálne, intelektovo a kultúrne nadradená inej skupine ľudí. Rasizmus sa často prejavuje v podobe negatívnych postojov voči skupine ľudí, ktorá je napríklad rozpoznatelná na základe jej fyzického vzhľadu.

VÝCHODISKÁ

Každý z nás má postoje. Časť z nich tvoria predsudky, teda vopred vytvorené postoje o tom, akí niektorí ľudia sú. Postoje ani predsudky však nie sú navždy dané a môžu sa meniť. Výskumy zaoberajúce sa medziskupinovými vzťahmi ukazujú, že ľudia, ktorí majú dobré skúsenosti s ľuďmi z iných kultúr a spoločností, majú aj pozitívnejšie postoje k členom týchto skupín. Funguje to však aj opačne: zlé skúsenosti s konkrétnymi jednotlivcami zhoršujú postoje voči celej skupine.

Predpoklady pre vytváranie dobrých vzťahov môžu byť naplnené aj v školskom prostredí. Žiakom a žiačkam vytvárajú príležitosť na vzájomné spoznávanie sa, spoluprácu a nadväzovanie priateľstiev. V školách, kde nie je veľa detí rozmanitého pôvodu, nie je až tak veľa možností na priamy kontakt s rozmanitosťou. I tam však s touto témou možno pracovať a rozvíjať priaznivé postoje k iným ľuďom.

Výskumy ukazujú, že na emocionálnej úrovni pozitívny kontakt tvárou v tvár mení postoje efektívnejšie ako obyčajné zdieľanie informácií. Napriek tomu má zmysel robiť intervencie na pozitívnu zmenu postojov alebo správania, aj ak takýto priamy pozitívny kontakt nie je možný. Práve na to boli zamerané intervencie využívajúce autentické skúsenosti mladých ľudí, s ktorými sme v školách pracovali. Postoje jednotlivcov totiž môžu byť totiž ovplyvňované aj sprostredkovane, cez príbehy.

Vďaka príbehom sa môžu čitatelia vcítiť do perspektívy protagonistu, ktorým môže byť napríklad príslušník stigmatizovanej menšiny, a pozrieť sa na svet jeho očami. Práve zaujatie perspektívy iného, ktoré je kognitívnu zložkou empatie, môže viesť k zlepšeniu postojov aj zníženiu úzkosti z kontaktu s nečlenskou skupinou. Príbehy dobre fungujú aj preto, že na rozdiel od metód presvedčania založených výlučne na racionálnych argumentoch, majú ľudia pri ich čítaní menšiu tendenciu brániť sa zmene postojov. Funguje to tak v prípade literárnej fikcie, napríklad pri knihách o Harrym Potterovi (Oláhová a kol., 2023), ale aj v prípade autentických rovesníckych príbehov (Drál' a kol., 2019).

V ďalšej časti manuálu je opísaný priebeh jednotlivých stretnutí. V úvode prvého stretnutia bol zhrnutý plánovaný priebeh danej vyučovacej hodiny. V úvode druhého a tretieho stretnutia bol na začiatku zhrnutý priebeh predošlého stretnutia - teoretické informácie obsiahnuté v infobalíku a zároveň obsah predchádzajúceho prečítaného úryvku. Žiaci a žiačky boli vyzvaní, aby sami opakovali poznatky a dej príbehov z minulých hodín. Jednak tak došlo k sprostredkovaniu nových informácií pre chýbajúcich na minulej hodine, jednak k vytvoreniu pomyselného prepojenia nového príbehu s príbehom z minulej hodiny.

Nasledujúca časť stretnutia bol infobalík - ten je opísaný ku každej aktivite, keďže sa jeho obsah líšil. Kľúčové pojmy z infobalíka ostali napísané na tabuli a bolo ich možné použiť aj v diskusii. Po infobalíku bol prečítaný príbeh, pričom žiaci a žiačky boli vyvolávaní na princípe dobrovoľnosti. Keďže sa úryvky líšili na každom stretnutí, sú uvedené pri každej aktivite. Poslednou časťou bola štruktúrovaná diskusia, ktorá trvala do konca vyučovacej hodiny. V prípade druhej a tretej diskusie sa žiaci a žiačky niekedy vrátili aj k predošlému úryvku. Priebeh štruktúrovanej diskusie bol obdobný pre všetky stretnutia, a preto je uvedená ukážka len z prvého stretnutia. V prípade práce s inými úryvkami je potrebné vymeniť mená postáv podľa práce s textom. Na konci tretieho stretnutia je vhodné si vyhradiť čas na záverečnú diskusiu, ktorá prepája všetky príbehy a aktivity na hodinách.

AKTIVITA 1: ŠKRIATOK DOBBY

CIEĽ

Oboznámenie so základnými pojmami medziskupinových vzťahov, vytvorenie otvorenej a pozitívnej atmosféry, snaha o identifikáciu s hlavným hrdinom príbehov Harrym Potterom.

TRVANIE

45 min

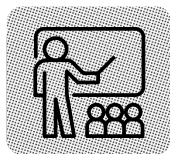
- ❶ Úvod, infobalík (10 min)
- ❷ Čítanie príbehu (10 min)
- ❸ Štruktúrovaná diskusia (25 min)

POMÔCKY

- vytlačený príbeh „Dobby“ pre každého žiaka a žiačku
- farebné zalaminované obrázky k infobalíku, prípadne premietanie na projektore
- tabuľa a krieda či fixky na zapisovanie

POSTUP

❶ Na úvod stretnutia vysvetlíme v krátkosti priebeh hodiny – infobalík, čítane, diskusia. Nasleduje infobalík, ktorý zaberie približne 10 minút a obsahuje teoretické informácie a pojmy, s ktorými sa na hodine neskôr pracuje. Kľúčové pojmy ostanú napísané na tabuli, aby si ich deti vedeli vybaviť aj v priebehu hodiny.

Infobalík prvé stretnutie
(podľa Solares a kolektív, 2012, strany 16-19)

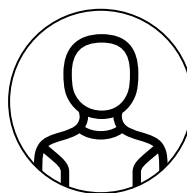
Infobalík prvé stretnutie

Počas našich stretnutí sa budeme rozprávať o názoroch a predsudkoch. Je dôležité, aby sme tým slovám rozumeli všetci rovnako, a preto si o nich teraz povieme viac. Všetci máme rôzne názory na rôzne veci. Názor môže byť pozitívny alebo negatívny – napríklad niektorí ľudia majú radi modernú hudbu – a iní nie. Tak ako existujú názory na hudbu, existujú aj názory na rôzne skupiny ľudí alebo kultúry.

Existuje typ záporných názorov a ten voláme predsudok. Človek, ktorý ma predsudok, nechce ochutnať napríklad nové jedlo, hoci nevie, ako bude chutiť, a nie je ochotný to ani vyskúšať – je presvedčený, že ak ho ochutná, nebude mu chutiť. Rovnako človek, ktorý ma predsudok, sa nechce stretnúť s novými ľuďmi z odlišných skupín, dopredu sa rozhodol, že tá skúsenosť bude zlá, a nechce to ani skúsiť (kreslíme príklad na tabuli, kde sa Slováč stretne s človekom inej kultúry a názor zovšeobecni na celú skupinu).

Slovák

Človek
z inej kultúry

Slovák

Ľudia
z danej kultúry

Dôvodom môže byť napríklad to, že ten človek je z inej kultúry. Napriek tomu, že ho daná osoba nepozná, tak má predstavu o nejakej charakteristike o tej skupine – napríklad, že tí ľudia sú nevychovaní, a preto si myslí, že každý v tej skupine je nevychovaný. To aké máme názory a predsudky ovplyvňuje naše správanie sa voči druhým – dôsledky môžu byť viac alebo menej závažné.

Väčšina ľudí má predsudky a ovplyvňuje to spôsob, ako sa správajú. Môžu to byť jednoduché veci ako vyskúšať nové hobby až po to, že sa cítime nepríjemne alebo neisto v prítomnosti ľudí, ktorí sú od nás odlišní. Závažnejšou formou je diskriminácia – je to konanie, keď sa v tej istej situácii zaobchádza s jedným človekom (skupinou ľudí) inak než s iným človekom (skupinou ľudí) na základe jeho odlišnosti napr. rasového alebo etnického pôvodu, náboženstva, veku, rodu, pohlavia alebo sexuálnej orientácie.

Názory a predsudky sa však môžu zmeniť – o rovnakej veci môžeme zmýšľať odlišne keď sme mladší a potom keď sme starší. Aj názor spoločnosti sa mení – napríklad voči fajčeniu alebo voči rovnosti rôznych skupín ľudí.

Je dôležité poznať svoje vlastné názory, a preto si teraz vyskúšame jednoduchú hru, kde vyjadríte svoj názor palcom hore alebo dole. Žiakom a žiačkám sú ukázané vytlačené obrázky vo formáte A4 alebo pomocou projektoru obrázky napríklad z PowerPointu. Obrázky ukazujeme jeden za druhým a požiadame žiactvo o vyjadrenie ich pozitívneho alebo negatívneho názoru pomocou toho, že dajú palec hore alebo dole. Na obrázkoch sú napríklad mačka, Pokémoni, symbol recyklácie, halušky, symbol jadrovej energie, symbol McDonald's (pozn. kvôli autorským právam obrázky na tomto mieste neuvádzame, sú k dispozícii na vyžiadanie na ÚVSK SAV, v. v. i.). Je kľúčové, aby učiteľ či učiteľka nekomentovali ani obrázky, ani názory žiakov a žiačok na ne. Je možné použiť aj iné relevantné obrázky.

2 Rozdáme pripravené vytlačené príbehy. Čítanie prebia hromadne a nahlas, vždy niekoľkí žiaci a žiačky nahlas predčítajú príbeh (výber čítajúceho prebieha na princípe dobrovoľnosti).

Zvolená pasáž z knižnej série o Harrym Potterovi
Ukážka 1 (Rowling, 2000, strany 61-62)

Ilustrácie Mary GrandPré

Harry Potter je čarodejník, ktorý počas letných prázdnin býva u strýka a tety Dursleyovcov. Tí však z jeho prítomnosti nie sú nadšení a hnevajú sa za akýkoľvek hluk. Harrymu tak v izbe spoločnosť robí jeho sova Hedviga až kým jedného dňa...

„Harry Potter!“ zvolalo stvorenie piskľavým hlasom a Harry bol presvedčený, že ho bolo počuť aj dolu pod schodmi. „Dobby vás tak dávno túžil stretnúť, pane... koľká to česť...“

„Ď-ďakujem,“ povedal Harry, prešiel popri stene a klesol na stoličku za písacím stolom, hneď vedľa Hedvigy, ktorá spala vo svojej veľkej kletke. Chcel sa opýtať: „Čo si zač?“, no zišlo mu na um, že by to zrejme nebolo veľmi slušné, takže sa spýtal: „Kto si?“

„Dobby, pane. Dobby, to je všetko. Dobby, domový škriatok,“ povedalo stvorenie.

„Ach... naozaj?“ čudoval sa Harry. „Hm... Nechcem byť nezdvorilý, ale... teraz nie je práve najvhodnejšia chvíľa na to, aby som mal v izbe domového škriatka.“

Z obývačky bolo počuť, ako sa teta Petunia nahlas afektovane smeje. Škriatok smutne zvesil hlavu.

„Nie že by som nebol rád, že ťa spoznávam,“ dodal Harry rýchlo. „ale, hm, máš nejaký dôvod prečo si prišiel?“

„Ach, áno, pane,“ Dobby sa zatváril veľmi vážne. „Dobby vám prišiel povedať, pane... je to preňho ťažké, pane... Dobby nevie, ako začať...“

„Sadni si,“ povedal Harry zdvorilo a ukázal na posteľ.

Na jeho úžas sa škriatok rozplakal - a rozplakal sa veľmi hlučne.

„Vraj, s-sadni si!“ rumázgal. „Nikdy... nikdy v živote...“

Harrymu sa zdalo, že hlasy dole stíchli.

„Prepáč,“ zašepkal, „nechcel som ťa uraziť, naozaj...“

„Vraj uraziť!“ lapal škriatok po dychu. „Dobbymu ešte nijaký čarodejník nepovedal, aby si sadol... ako rovný rovnému...“

Harry povedal „psst!“ a zároveň sa usiloval tváriť sa i naďalej prívetivo. Prinútil Dobbyho vyliezť späť na posteľ, on poslúchol a teraz tam sedel, vzlykal a vyzeral ako veľmi škaredá bábika. Napokon sa mu však predsa len podarilo ovládnuť, uprel na Harryho svoje veľké oči a na tvári sa mu usadil uslzený obdiv.

„Zrejme si nestretol slušných čarodejníkov,“ povedal Harry v snahe rozveseliť ho.

Dobby pokrútil hlavou. A potom z ničoho nič, vyskočil, začal hlavou zúrivo trieskať do okna a kričať: „Zlý Dobby! Zlý Dobby!“

„Prestaň... čo to robíš?“ zasyčal Harry, priskočil k Dobbymu a ťahal ho späť na posteľ – Hedviga sa zobudila, prenikavo zaškriekala a odušu mlátila krídlami do kovových tyčiek klietky.

„Dobby sa musel potrestať, pane,“ povedal škriatok, ktorému šli teraz oči mierne krížom.

„Dobby skoro povedal niečo zlé o svojej rodine, pane...“

„O akej rodine?“

„O čarodejníckej rodine, ktorej Dobby slúži, pane... Dobby je domový škriatok - a musí až do smrti slúžiť v jednom dome, jednej rodine...“

„A oni vedia, že si tu?“ opýtal sa Harry zvedavo.

Dobby sa od strachu roztriasol.

„Ach, nie, pane, nie... Dobby sa bude musieť veľmi prísne potrestať za to, že sem prišiel. Za toto si bude musieť Dobby privrieť uši do dvierok sporáka. Keby sa o tom dozvedeli, pane...“

„A nedozvedia sa to, keď uvidia, že máš uši medzi dvierkami sporáka?“

„To si Dobby nemyslí, pane. Dobby sa musí neprestajne za niečo trestať, pane. Tak to Dobbyho naučili, pane. Niekedy mi prikážu, aby som si dal aj nejaký trest navyše...“

„Tak prečo neodídeš? Prečo od nich neutečieš?“

„Dobbymu musí jeho majiteľ udeliť slobodu, pane. A moja rodina nikdy Dobbyho neprepustí... Dobby bude rodine slúžiť, až kým nezomrie, pane...“

Harry nevychádzal z úžasu.

„A ja som si myslel, ako som na tom zle, keď tu musím zostať ešte štyri týždne,“ povzdychol si. „Podľa toho, čo vravíš, sú Dursleyovci úplne úžasní. A nemôže ti niekto pomôcť? Nemôžem ti ja pomôcť?“

Vzápätí Harry pochopil, že to nemal povedať. Dobby opäť začal kvíliť, tentoraz od samej vďaky.

„Prosím ťa,“ šepkal Harry nástojčivo, prosím ťa, buď ticho. Ak Dursleyovci niečo začujú, ak zistia, že si tu...“

„Harry Potter sa pýta, či môže Dobbymu pomôcť... Dobby už počul o tom, aký je statočný, pane, ale že je taký dobrý, to Dobby nevedel...“

③ V diskusii sa deti vracajú k pojmom z infobalíka a používajú ich v kontexte prečítaného príbehu. Žiakov a žiačky vyzveme, aby otvorene vyjadrovali svoje názory.

Vzor priebehu štruktúrovanej diskusie

Priebeh štruktúrovanej diskusie

POSTUP

- ① Identifikácia hlavných hrdinov príbehu žiakmi a žiačkami a zapísanie na tabuľu.
- ② Zaradenie identifikovaných postáv do skupín v čarodejníckej alebo reálnej spoločnosti - dôležité je postavám nepriradovať vlastnosti, ale členstvá v rôznych skupinách.
- ③ Diskusia k právam a povinnostiam pre vymenované skupiny v spoločnosti - spoločné vypracovanie hierarchie postáv v čarodejníckom svete na základe žiackej znalosti knižnej či filmovej série.
- ④ Diskusia na základe otázok k textu.

UKÁŽKA TABULE

① Identifikácia

Na základe výzvy žiaci a žiačky identifikujú ako hlavných hrdinov postavy z prečítaného príbehu, ktoré zapíšeme na tabuľu:

Harry Potter

**škriatok
Dobby**

**Dobbyho majitelia
(Malfoyovci)**

② Priradenie členstiev

Na základe výzvy žiaci a žiačky identifikujú prináležanie postáv do vhodných skupín; členstvá v skupinách sú zapísané pod jednotlivé postavy. Žiaci a žiačky sú inštruovaní, aby nepriradovali vlastnosti týmto postavám (napríklad dobrý, zlý...), ale aby sa sústredili na ich identitu a členstvo v rôznych skupinách.

Harry Potter

Sirota, dieťa
Čarodejník
Človek

**škriatok
Dobby**

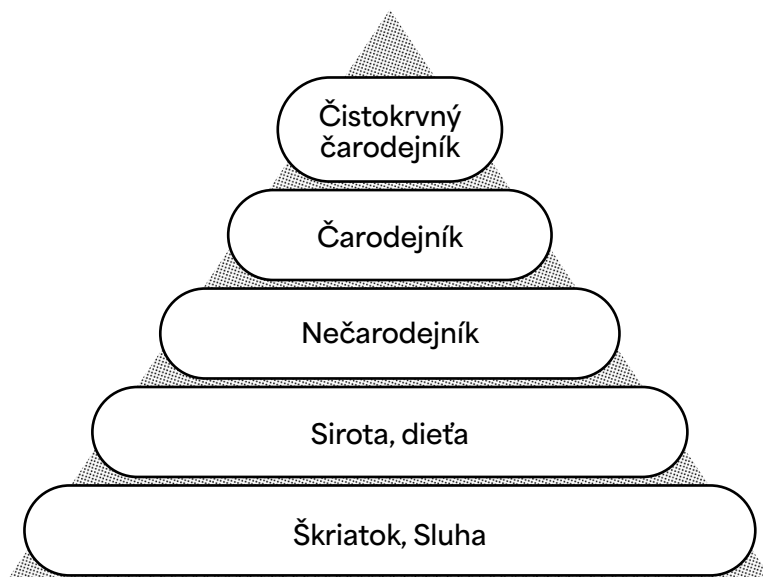
Škriatok
Sluha

**Dobbyho majitelia
(Malfoyovci)**

Čistokrvní čarodejníci
Bohatá rodina

③ Hierarchia postáv

Pre každú uvedenú skupinu sú diskutované jej práva a povinnosti, na základe toho je možné s žiakmi a žiačkami vypracovať napr. nasledujúcu pyramídu symbolizujúcu hierarchiu v čarodejníckom svete (inšpirované Brown, 2008). Pyramídu vypracovávame na základe znalosti príbehu (spoločenský aj historický kontext daných skupín) a na základe názorov v triede.

④ Diskusia

Počas celej aktivity si pomáhame otázkami, ktoré je možné zapracovať buď priebežne podľa aktivity v triede, alebo až v poradí ako je uvedené v tejto prílohe.

Otázky o texte

- Čo sa stalo v úryvku?
- Aká bola hlavná myšlienka úryvku?
- Prečo bol Dobby šikanovaný?
- Ako šikana vplývala na Dobbyho?
- Ako sa správali ostatné postavy v príbehu?
 - Prečo? Prečo rôzne?
- Prekvapilo vás niečo?
- Ako ste sa cítili počas čítania príbehu?

Vysvetlenia a alternatívy

- Čo viedlo Harryho k tomu, aby sa správal tak, ako sa správal?
- Bolo jeho správanie efektívne?
 - Prečo áno a prečo nie?
- Prečo sa rodina Malfoyovcov správala týmto spôsobom?
 - Aké sú dôsledky ich správania?
- Čo iné sa v príbehu mohlo stať - ako inak sa Harry mohol správať?

Zaujatie perspektívy druhého

- Čo by si urobil/a ty - v koži Dobbyho?
- Čo by si urobil/a ty - v koži Harryho?
- Čo by si urobil/a ty - v koži rodiny Malfoyovcov?
- Aké sú problémy a obtiaže medziskupinových vzťahov?

AKTIVITA 2: RON

CIEĽ

Oboznámenie sa so spôsobmi vzniku názorov, vytvorenie otvorenej a pozitívnej atmosféry, snaha o identifikáciu s hlavným hrdinom príbehov Harrym Potterom.

TRVANIE

45 min

- ❶ Úvod, infobalík (10 min)
- ❷ Čítanie príbehu (10 min)
- ❸ Štruktúrovaná diskusia (25 min)

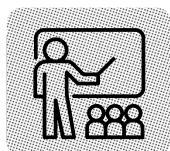
POMÔCKY

- vytlačený príbeh „Ron“ pre každého žiaka a žiačku
- vytlačený kvíz, prípadne jeho premietanie na projektore
- tabuľa a krieda či fixky na zapisovanie

POSTUP

❶ Na úvod je zhrnutý priebeh predošlého stretnutia, teoretické informácie z infobalíka aj obsah predchádzajúceho úryvku. Snažíme sa zapájať žiakov a žiačky, aby túto rekapituláciu poskytli sami.

Nasleduje infobalík, ktorý trvá približne 10 minút a obsahuje teoretické informácie a pojmy, s ktorými sa na hodine neskôr pracuje. Kľúčové pojmy ostanú napísané na tabuli, aby si ich žiaci a žiačky vedeli vybaviť aj v priebehu hodiny. Po infobalíku nasleduje aktivita v podobe kvízu, ktorá nie je inšpirovaná manuálom od Solaresovej a kolektívu (2012) ale bola vytvorená autormi a autorkami tohoto manuálu.

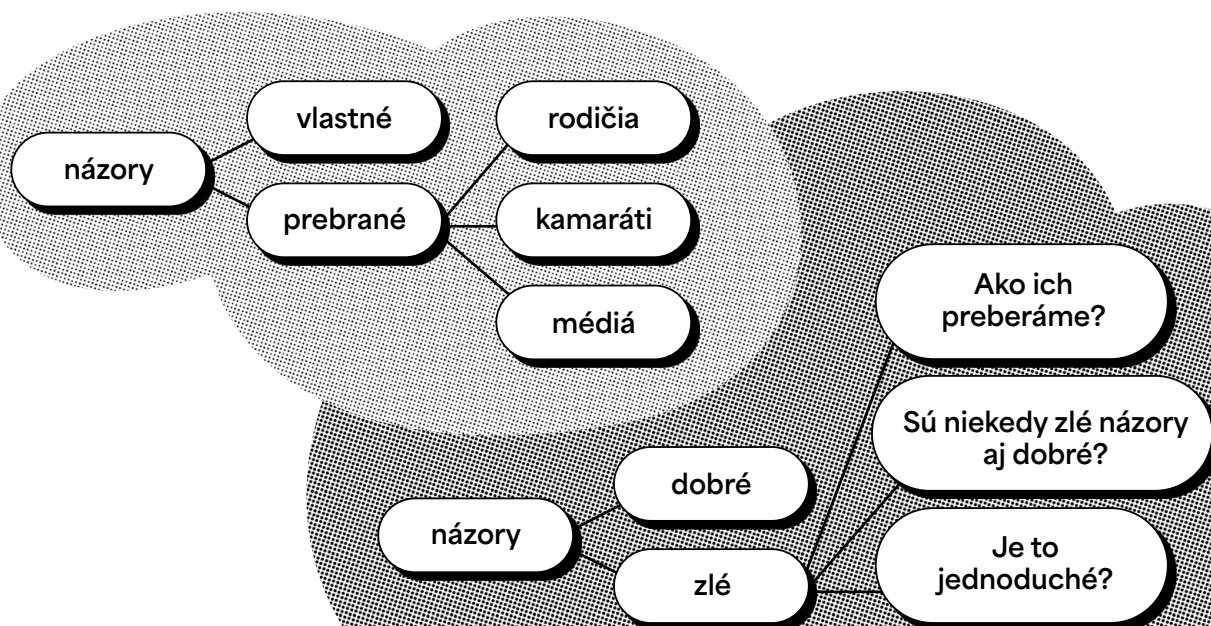

Infobalík druhé stretnutie
(podľa Solares a kolektív, 2012, strana 20-23)

Infobalík druhé stretnutie

Názory nevznikajú len tak z ničoho nič. Tvoríme si ich vlastnými skúsenosťami alebo sme sa ich naučili. Je dobré si zapamätať, že naše názory ovplyvňujú aj druhí ľudia. Najmä naši najbližší ľudia ovplyvňujú naše názory najviac.

Triedy sa pýtame otázky ako: *Kto je pre vás dôležitý? Koho názory sú pre vás dôležité?* Pracujeme s tabuľou, zapájame žiakov a žiačky aby hovorili vlastné názory a príklady na jednotlivé kategórie, snažíme sa spoločne dostať k nasledujúcej schéme:

Názory môžeme prebrať od rodičov, kamarátov alebo aj z internetu a televízie. Napríklad ak vás rodičia viedli k recyklácii už keď ste boli malí, tak v tom budete pokračovať aj v dospelosti. Niekedy nás ostatní ovplyvnia v našich názoroch k dobrej veci, ako recyklácia, inokedy v horšej. Niekedy je dobre sa správať podľa názorov druhých, inokedy nie. Môžeme sa naučiť dobré aj zlé návyky vďaka názorom druhých ľudí – od recyklácie až po vyhadzovanie odpadkov na zem.

Ľudia majú často rôzne až protichodné názory na rovnaké veci, a tak musíme rozmýšľať sami za seba a vytvoriť si vlastný názor. Ak sa zamyslíme nad názormi rôznych ľudí na iné kultúry, tak často spolu nesúhlasia. Tieto odlišné názory môžu byť aj v rodine, alebo medzi našimi priateľmi. Uvedieme vlastný relevantný príklad čím motivujeme triedu k diskusii.

Vyzveme triedu: Skús si spomenúť na situáciu, kedy si sa najskôr cítil/a trochu nervózne pred zoznámením sa s niekým novým, avšak následne si zmenil/a názor na pozitívnejší, keď si túto osobu spoznal/a bližšie. Kladieme doplňujúce otázky:

- Čo si cítil/a a čo si si myslel/a na začiatku?
- Prečo si zmenil/a svoj názor?
- Čo cítiš a čo si myslíš teraz?

Vyzveme triedu: Skús si spomenúť na príjemné stretnutia s osobami, ktoré sú z iného kultúrneho prostredia ako ty. Zamysli sa nad tým, ako tieto stretnutia zmenili tvoje postoje v pozitívnom smere voči iným ľuďom pochádzajúcich z tejto kultúry.

Pre nadväznosť na minulú hodinu sú v triede rozdane papiere s kvízom „9 viet z Harryho Pottera“. Na základe krátkych viet z knižnej série Harry Potter a poznatkov nadobudnutých na predchádzajúcej hodine žiaci a žiačky identifikujú, či sa jedná v úryvku o predsudok, diskrimináciu alebo zlé správanie.

Hra: 9 viet z Harryho Pottera

Prečítaj si nasledujúce vety. Po každej sa rozhodni či sa jedná o predsudok, diskrimináciu alebo zlé správanie. Správnu odpoveď zakrúžkuj.

- ① **Nevieš, aké to je, keď sa na teba celý čarodejnicky svet pozerá ako na príšeru. Keď zistia, čím som, len ťažko so mnou prehovorí!**

Predsudok

Diskriminácia

Zlé správanie

- ② **Dokonca aj jej vlastná rodina je znechutená jej svadbou. Ktorí rodičia chcú, aby si ich jediná dcéra vzala vlkolaka?**

Predsudok

Diskriminácia

Zlé správanie

- ③ **Zabuchla mi dvere pred nosom, keď som ju šla privítať s domácimi kotlíkovými koláčmi!**

Predsudok

Diskriminácia

Zlé správanie

- ④ **V našich časoch boli šmuklovia (nečarodejnícke dieťa čarodejníkov) ukrývaní a mohlo to zájsť až do extrémov, že boli uväznení, ako to malé dievča v dome.**

Predsudok

Diskriminácia

Zlé správanie

- ⑤ **Dumbledore vás zamestnal, aj keď vedel, že ste vlkolak? Zbláznil sa?**

Predsudok

Diskriminácia

Zlé správanie

- ⑥ **Pred dvomi rokmi podávala návrhy na nejaké zákony proti vlkolakom, a on preto nemôže zohnať miesto.**

Predsudok

Diskriminácia

Zlé správanie

- ⑦ **Ale, Harry, obri sú krutí. Tak ako Hagrid povedal, majú to v povahe... radi zabíjajú, každý to vie.**

Predsudok

Diskriminácia

Zlé správanie

- ⑧ **Zrejme sa ich bojí. Očividne neznáša čiastočne ľudské tvory. Vlni sa angažovala aj za to, aby pochytili a označovali všetkých vodných ľudí.**

Predsudok

Diskriminácia

Zlé správanie

- ⑨ **Strnulý Harry myslel na to, ako ho Dursleyovci zamlčovali, zamykali a držali z dosahu iba preto, že bol čarodejník.**

Predsudok

Diskriminácia

Zlé správanie

2 Rozdáme pripravené vytlačené príbehy. Čítanie prebieha hromadne a nahlas, vždy niekoľkí žiaci a žiačky nahlas predčítajú príbeh (výber čítajúceho prebieha na princípe dobrovoľnosti).

Zvolená pasáž z knižnej série o Harrym Potterovi
Ukážka 2 (Rowling, 2000, strany 85-86)

Ilustrácie Mary GrandPré

Harry Potter je čarodejník, ktorý je práve so svojim kamarátom Ronom na ceste do čarodejnickej školy v Rokforte

Dovnútra vošli traja chlapci a Harry hneď spoznal toho v strede: bol to ten bledý chalan z obchodu madam Malkinovej. Tentoraz hľadel na Harryho s oveľa väčším záujmom ako vtedy v Šikmej uličke.

„Je to pravda?“ opýtal sa. „Každý v tomto vlaku hovorí, že tu sedí Harry Potter. To si ty?“

„Hej,“ odvetil Harry. Pozrel sa na zvyšných dvoch chlapcov. Boli zavalití a tvárili sa veľmi podlo. Stáli pri Dracovi každý z jednej strany a vyzerali ako jeho telesní strážcovia.

„Ach, toto je Crabbe a toto Goyle,“ povedal bledý chlapec ľahostajne, keď si všimol, že si ich Harry obzerá. „A ja sa volám Malfoy. Draco Malfoy.“

Ron si slabo odkašľal, vyzeralo to však, akoby sa dusil smiechom. Draco Malfoy sa naňho zadíval.

„Moje meno sa ti zdá smiešne? Teba sa človek ani pýtať nemusí, kto si. Otecko mi povedal, že všetci Weasleyovci majú červené vlasy, pehy a viac detí ako si môžu dovoliť.“

Otočil sa k Harrymu. „Čoskoro prídeš na to, že niektoré čarodejnicke rodiny sú lepšie ako tie druhé, Potter. Nemal by si sa kamarátiť s tými nesprávnymi. V tom ti rád pomôžem.“

Natiahol ruku smerom k Harrymu, no ten ju nechtyl.

„Myslím, že sám najlepšie viem, kto je pre mňa tým nesprávnym, vďaka,“ povedal odmerane.

Draco Malfoy síce neočervenel, no jeho bledé líca nadobudli ružovkastý odtieň.

„Na tvojom mieste by som si dával pozor, Potter,“ povedal pomaly. „Ak nebudeš zdvorilejší, skončíš ako tvoji rodičia, tí tiež nevedeli, čo je pre nich dobré a čo nie. Zahadzujete sa s takými chudákmi, ako sú Weasleyovci a ten strelený Hagrid a to ťa poznačí.“

Harry i Ron naraz vstali.

„Povedz to ešte raz,“ vyzval ho Ron a tvár mal rovnako červenú ako vlasy.

„Ale, tak vy nás chcete zbit?“ škeril sa Malfoy.

„Ak okamžite nevypadnete, tak áno,“ povedal Harry oveľa odvážnejšie, než sa cítil, pretože Crabbe a Goyle boli omnoho väčší ako oni dvaja s Ronom.

3 V diskusii sa deti vracajú k pojmom z infobalíka a používajú ich v kontexte prečítaného príbehu. Žiakov a žiačky vyzveme, aby otvorene vyjadrovali svoje názory.

AKTIVITA 3: HERMIONA

CIEL'

Podnietenie žiakov a žiačok, aby zaujali perspektívu iného človeka na základe zdieľania osobných skúseností v triede ako aj zvoleného príbehu o Hermione.

TRVANIE

45 min

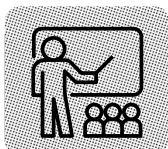
- ❶ Úvod, infobalík (10 min)
- ❷ Čítanie príbehu (10 min)
- ❸ Štruktúrovaná diskusia spojená so záverečnou diskusiou (25 min)

POMÔCKY

- vytlačený príbeh „Hermiona“ pre každého žiaka a žiačku
- tabuľa a krieda či fixky na zapisovanie

POSTUP

❶ Na úvod je zhrnutý priebeh predošlého stretnutia, teoretické informácie z infobalíka aj obsah predchádzajúceho úryvku. Snažíme sa zapájať žiakov a žiačky, aby túto rekapituláciu poskytli sami. Nasleduje infobalík, ktorý trvá približne 10 minút a obsahuje teoretické informácie a pojmy, s ktorými sa na hodine neskôr pracuje. Kľúčové pojmy ostanú napísané na tabuli, aby si ich žiaci a žiačky vedeli vybaviť aj v priebehu hodiny.

Infobalík tretie stretnutie

(podľa Solares a kolektív, 2012, voľná interpretácia str. 24-26)

Infobalík tretie stretnutie

Ľudia v dnešnej dobe cestujú viac, majú kolegov z rôznych krajín a pomocou internetu vidia situáciu po celom svete. Je preto pochopiteľné, že v takýchto podmienkach sa častejšie stretávajú ľudia z viacerých kultúr.

Ak ma niekto dobré skúsenosti s ľuďmi z inej kultúry, tak zvykne mať tento dobrý postoj k celej skupine, z ktorej daný človek pochádza. Napríklad ak ste boli na dovolenke v Indii a mali ste tam samé dobré skúsenosti s ľuďmi, ktorých ste stretli, tak vaša spomienka na krajinu bude tiež príjemná. Táto spomienka a postoj pretrvá voči všetkým Indom, napriek tomu, že ste ich všetkých nestretli. Samozrejme, to funguje aj v opačnom prípade, teda pri zlej skúsenosti.

Dobrá skúsenosť vzniká ľahšie, ak sú si ľudia rovnocenní, napríklad dvaja cestovatelia na dovolenke. Taktiež vtedy, ak majú rovnaký cieľ a nesúťažia spolu, napríklad hľadajú peknú pláž a pomôžu si.

Pýtame sa triedy na príklady takejto situácie a ich návrhy zapisujeme na tabuľu. Po istej chvíli, keď odznie ako návrh škola, sa na ňu zameriame. Voľne naformulujeme podobné informácie: Niekto z vás povedal ako návrh takéhoto miesta školu. Naozaj je to miesto, kde sú si deti rovnocenné a spoločne často pracujú na celi učiť sa. Hoci niekedy spolu súťažia, nie je to hlavným cieľom. Avšak nie v každej škole máme žiakov a žiačky z rôznych menších. Preto málo detí, ako ste vy, má kamarátov z iných krajín alebo kultúr. Rozvíjanie pozitívnych postojov však nevyhnutne nevyžaduje, aby mal každý priateľa z inej kultúry.

Pýtame sa ďalej triedy a vedieme diskusiu: *Máte priateľov z inej kultúry? Ako vás to ovplyvnilo voči ich kultúre?*

2 Rozdáme pripravené vytlačené príbehy. Čítanie prebia hromadne a nahlas, vždy niekoľkí žiaci a žiačky nahlas predčítajú príbeh (výber čítajúceho prebieha na princípe dobrovoľnosti).

Zvolená pasáž z knižnej série o Harrym Potterovi
Ukážka 3 (Rowling, 2001, strany 90-91)

Ilustrácie Mary GrandPré

Harry Potter je čarodejník, jeho najlepší priatelia sú spolužiaci z čarodejníckej školy v Rokforte – Ron Weasley a Hermiona Grangerová. Ukážka sa odohráva na tréningu obľúbeného športu metlobalu, kde sa stretnú členovia tímu Chrabromilu s tímom Slizolinu a jeho hráčmi. Po výmene názorov sa Harry, Ron a Hermiona uchýlia k ich kamarátovi Hagridovi, ktorý je na škole hájnikom.

Po trávniku sa k nim blížili Ron s Hermionou, zvedaví, čo sa deje.

„Čo sa stalo?“ opýtal sa Ron Harryho. „Prečo nehráte? A čo tu robí tento tu?“

Hľadel na Malfoya, ktorý si práve obliekal slizolinský metlobalový habit.

„Som nový stíhač Slizolinu, Weasley,“ uškrnul sa Malfoy. „Všetci práve obdivujú metly, ktoré nám kúpil môj otecko.“

Ron zalpal po dychu a keď zbadal sedem špičkových metiel, zabudol zavrieť ústa.

„Čo povieš? Dobré, nie?“ opýtal sa ho Malfoy úlisne. „Možno sa aj chrabromilskému družstvu podarí zozbierať nejaké to zlato na nové metly. Môžete ponúknuť do dražby tie svoje Ometlá 5, určite bude mať o ne záujem niektoré múzeum.“

Slizolinské družstvo sa išlo popučiť od smiechu.

„Ešte šťastie, že ani jeden hráč Chrabromilu nie je odkázaný na to, aby si musel svoje miesto v družstve kupovať,“ poznamenala Hermiona ostro. „Vystačia si totiž so svojím talentom.“

Malfoyovou tvárou prebleskol povýšenecký výraz.

„Nikto sa ťa nepýtal na tvoj názor, ty, krpatá, všivavá humusáčka.“ odvrkol.

Harry okamžite pochopil, že Malfoy povedal niečo strašne škaredé, pretože videl, ako na jeho slová zareagovali ostatní. Flint sa musel postaviť pred Malfoya, aby zastavil Freda a Georga, ktorí naňho skočili, Alica zrukla: „Čo si to dovoľuješ!“, Ron okamžite siahol do svojho habitu, vytiahol prútik a zvolal: „Za toto zaplatíš, Malfoy!“ a namieril ním popod Flintovu pazuchu Malfoyovi na tvár.

Štadiónom sa rozľahol výbuch, z opačného konca Ronovho prútika vyšľahol prúd zeleného svetla, zasiahol Rona rovno do brucha, ten sa zapotácal a padol na zadok do trávy.

„Ron! Ron! Čo je s tebou?“ pišťala Hermione.

Ron chcel niečo povedať, otvoril ústa, no nevydal nijaký zvuk. Ozvalo sa hlasné grgnutie, z úst mu vyliezlo niekoľko slimákov, ktoré mu dopadli na kolená.

Slizolinskí hráči sa až tak prehýbali od smiechu. Flint sa musel držať metly, aby nespadol. Malfoy bol na štyroch a trieskal pästou do zeme. Hráči Chrabromilu medzitým obkolesili Rona, ktorý dávil veľké slizké slimáky. Ostatní akoby sa ho šítíli čo i len dotknúť.

„Najlepšie bude, ak ho odnesieme k Hagridovi, to je najbližšie,“ povedal Harry Hermione, ktorá statočne prikývla, a spoločne chytili Rona pod pazuchy.

...

„Malfoy povedal Hermione, že je – muselo to byť niečo veľmi sprosté, lebo všetkých to riadne napálilo.“

„To si píš, že to bolo sprosté,“ povedal Ron chrapľavo a spod stola sa vynorila jeho bledá, spotená tvár. „Malfoy jej povedal, že je ‚humusáčka‘...“

Ron im opäť zmizol z dohľadu, pretože ho premohol príliv vychádzajúcich slimákov. Hagrid sa tváril dosť pobúrene.

„To je hovadina!“ zahučal na Hermionu.

„Naozaj mi to povedal,“ potvrdila mu to Hermione. „Ale ja neviem, čo to znamená. Viem, že je to niečo neslušné, ale...“

„Je to tá najhoršia urážka, akú mohol vysloviť,“ dychčal Ron, ktorý sa medzitým opäť vynoril spod stola. „Humusák je veľmi sprosté označenie čarodejníka, ktorý sa narodil v muklovskej rodine - kto má rodičov nečarodejníkov. Niektorí čarodejníci - napríklad všetci Malfoyovci - si myslia, že sú lepší ako ostatní, pretože ako oni vravia, majú čistú krv.“ Ron si slabo odgrgol a do nastavenej dlane mu vypadol jeden jediný slimák. Hodil ho do lavóra a pokračoval. „Jasné, že my ostatní si o tom myslíme svoje. Pozri na Nevilla Longbottoma – ten má síce čistú krv ale nevie si ani poriadne rozložiť kotlík.“

„A aj keby sa pretrhli, také kúzlo ako naša Hermione neurobia,“ dodal Hagrid hrdo, na čo Hermionina tvár nadobudla farbu krvavočervenej fuksie.

„Nazvať niekoho humusákom, je nanajvýš nechutné,“ povedal Ron pobúrene a roztrasenou rukou si utrel spotené obočie. „Špinavá krv. Čistá krv. Veď je to smiešne. Väčšina čarodejníkov je dnes aj tak pol na pol. Keby sme sa nesobášili s muklami, vymreli by sme.“

③ V diskusii sa žiaci a žiačky vracajú k pojmom z infobalíka a používajú ich v kontexte prečítaného príbehu. Žiakov a žiačky vyzveme, aby otvorene vyjadrovali svoje názory.

④ Diskusia prebieha podobne ako po prvom a druhom čítaní príbehov. Po treťom čítaní je však diskusia smerovaná k posolstvu všetkých troch úryvkov. Trieda pomocou tabuľky diskutuje o otázke, aké predsudky boli v úryvku riešené a ako na nich reagovali rôzne postavy. Ďalej je diskutované, či žiaci a žiačky vnímajú tieto stratégie ako vhodné alebo nevhodné, prípadne aby sami navrhli, aké stratégie pre zmierňovanie predsudkov by zrealizovali, ak by boli postavami v príbehu. Tie sú spoločnou diskusiou hodnotené podľa reálnosti a vhodnosti. Žiaci a žiačky spoločne vyhodnocujú stratégie, ktoré považujú za relatívne univerzálne efektívne.

Aké predsudky boli v úryvku riešené?

➤ Predsudky voči „humusákom“

Aké stratégie volili postavy pre zmierňovanie predsudkov?

➤ Ron zaútočil pomocou kúzla

Boli tieto stratégie vhodné alebo nevhodné?

➤ Nevhodné

Aké stratégie by ste zvolili?

➤ Nahlásiť to dospelšej osobe - pr. učiteľ

V záverečnej reflexii ku všetkým trom aktivitám sa žiakov a žiačok opýtame: *Ak by ste mali v jednej vete zhrnúť to, čo si odnášate z príbehov, o ktorých sme sa rozprávali, čo by to bolo?*

ZÁVER A ĎALŠIE ODPORÚČANIA

Vďaka aktivitám realizovaným v školách sme ukázali, že za istých podmienok sa príbehy literárnej fikcie môžu stať efektívnym nástrojom na zmierňovanie predsudkov voči rôznym skupinám ľudí. Účinnosť prezentovaných príbehov sme experimentálne overili u žiakov a žiačok 6. ročníka základných škôl. Niektoré zahraničné výskumy totiž ukazujú, že u starších žiakov a žiačok sú rovesnícke príbehy menej účinné, čo naša skúsenosť z pilotného testovania potvrdila. Stredoškólači boli do aktivít a diskusií menej zaangažovaní, aj keď v príbehoch vystupovali ich rovesníci. Na účinné využitie príbehov preto odporúčame najmä druhý stupeň základných škôl, kedy „ešte nie je neskoro“.

V účinnosti príbehov sme pozorovali rozdiely aj v jednotlivých triedach. Preto je dôležité, aby bol priebeh i dopad aktivít monitorovaný a aby bolo v každej triede vytvorené bezpečné prostredie na zaoberanie sa citlivými témami. To súvisí aj s celkovou klímou školy, kvalitou medziľudských vzťahov i nastavením pravidiel. Ukazuje sa totiž, že čím viac je škola otvorená pre demokraciu a participáciu, tým majú jej žiaci a žiačky lepšie vedomosti aj pozitívnejšie postoje k menšinám. Školy, ktoré vytvárajú priaznivé prostredie pre diskusiu a aktívne zapájanie sa, môžu plniť úlohu modelu demokratickej spoločnosti a žiakom a žiačkam pomôcť nadobudnúť občianske kompetencie (Kalmárová et al., 2017).

Pri realizácii aktivít je potrebné brať do úvahy osobnú skúsenosť žiakov a žiačok, ktorí sa môžu cítiť byť súčasťou rovnakých skupín ako protagonisti príbehov alebo iných menšinových skupín. Vyučujúci by preto mali svoju triedu dobre poznať, byť si vedomí existujúcich vzťahov a atmosféry, ako aj prípadných situácií z minulosti, ktoré by mohli priebeh aktivít a vyslovované názory ovplyvniť.

Počas práce s príbehmi môžu vzniknúť aj nečakané „krízové“ situácie, kedy napríklad odznejú nevhodné či rasistické poznámky. Vyučujúci by mali vtedy dokázať promptne zareagovať a vysvetliť rozdiel medzi vyslovením vlastného názoru a urážaním, znevažovaním či používaním hanlivých pomenovaní, i keď boli myslené ako „vtip“. Dôležité je zasiahnuť aj v situácii, kedy niekto zosmiešňuje skúsenosti iných ľudí a poukázať na to, že skúsenosť každého človeka treba rešpektovať.

Žiaci a žiačky taktiež môžu vyzdvihnúť vlastné negatívne skúsenosti pri medziskupinovom kontakte. Napríklad, ak sú príslušníkmi menšín, môžu si spomenúť na osobné skúsenosti z predsudkov a diskriminácie. Deti z väčšinovej skupiny rovnako môžu mať negatívne skúsenosti, ktoré je tiež potrebné rešpektovať. Šikanovanie alebo diskriminácia, ktoré sa môžu práve v danom čase diať, môžu počas realizácie aktivít vyjsť na povrch. Vyučujúci by sa mali spolu s ďalšími odborníkmi a rodičmi snažiť takéto akútne situácie riešiť a nevhodné konanie zastaviť.

V priebehu všetkých stretnutí je snaha o vytvorenie otvorenej a pozitívnej atmosféry. To je dôležité vzhľadom k diskusiám o témach medziskupinových vzťahov, ktoré môžu byť potenciálne citlivé. Snaha o priateľskú a nesúdiacu atmosféru môže prispieť k otvorenej, zaujímavejšej, bohatšej a prínosnejšej diskusii. Ďalším predom stanoveným cieľom môže byť snaha o vytvorenie identifikácie s rolovým modelom v príbehu – Harrym Potterom. Počas diskusií je prejednávaný jeho charakter a pozitívny postoj ku všetkým ľuďom. Snažíme sa tým apelovať na posun v zmysľaní žiakov a žiačok smerom k Harryho pozitívnym medziskupinovým postojom (ako píše Sestir a Greenová, 2010).

Z nášho pohľadu boli opodstatnené odporúčania Solaresovej a kolektívu (2012): aby sa diskusia stále vracala k prečítanému úryvku alebo, ak už prebehli iné stretnutia, tak aj k predošlým prečítaným úryvkom. Pre tvorbu manuálu bolo strategicky podstatné, aby neboli diskutované iné príbehy, či už knižné, filmové alebo reálne. V tom prípade by nebolo možné považovať diskusie v rôznych triedach za rovnaké s týmto manuálom, keďže by bol do nich vnesený element rozdielu. Avšak manuál nie je doslovný skript pre vyučovaciu hodinu a v realite sa ráta s prispôbením podľa triedy, vyučujúceho a časových možností. V prípade ak sa diskusia predsa len dostane na tému iných príbehov, buď je možné novú diskusiu odložiť na ďalšiu hodinu, alebo sa prispôbiť novému smeru diskusie (ak to vyhodnotí vyučujúci ako vhodnejšie a podnetnejšie pre žiakov a žiačky).

Z výskumov sa zároveň ukazuje, že na to, aby aktivity dosiahli vytýčený cieľ, je potrebné, aby žiaci a žiačky vnímali aj samotných vyučujúcich ako autenticky zaangažovaných do ich priebehu (Mäkinen et al., 2022). Ak vyučujúcim neveria, že to myslia vážne, môže to skomplikovať priebeh aktivít a nepriniesť želané výsledky. Aj z tohto dôvodu metodiky nemožno vytvoriť ako instantné návody. Rovnaký recept u rôznych kuchárov funguje

inak a rovnaký výsledok sa nedosiahne ani pri každom ďalšom varení toho istého kuchára. Aktivita je preto žiaduce prispôbovať vytýčeným cieľom aj situácii v skupine.

Súčasný vzdelávanie je postavené na koncepcii, že získanie vedomostí vedie aj k utvoreniu hodnotových postojov. Ak teda chýbajú poznatky, nemožno budovať postoje. Výskumy však ukazujú, že samotné vedomosti len v menšej miere než iné faktory súvisia s postojmi, a to dokonca aj v prípadoch, keď je téma dostatočne spracovaná v kurikule (Kalmárová et al., 2017). Môže to znamenať, že škola zastala na polceste: zabezpečila prenos informácií, no nevybudovala postoje. Aj z tohto dôvodu by sa rovesnícke a literárne príbehy mali používať nielen na hodinách občianskej náuky či etiky, ale aj pri vyučovaní jazykov, na spoločenskovedných aj prírodovedných predmetoch. Učitelia najlepšie vedia, ako vie príbeh vyučovaciu hodinu oživiť. Preto dúfame, že tento manuál inšpiruje s výberom príbehov pre tému medziskupinových vzťahov a posunie žiakov a žiačky k tolerantnejším postojom.

Ďalšie zdroje

TEORETICKÉ ZDROJE

- Brown, K. A. (2008). *Prejudice in Harry Potter's World*. Virtualbookworm.com Publishing.
- Di Bernardo, G. A., Vezzali, L., Stathi, S., Cadamuro, A., & Cortesi, L. (2017). Vicarious, extended and imagined intergroup contact: A review of interventions based on indirect contact strategies applied in educational settings. *TPM-Testing, Psychometrics, Methodology in Applied Psychology*, 24(1), 3–211. <https://doi.org/10.4473/TPM24.1.1>
- Gierzynski, A., & Eddy, C. (2013). *Harry Potter and the Millennials: Research Methods and the Politics of the Muggle Generation*. The Johns Hopkins University Press.
- Graf, S., & Kováčová, S. (2016). Jak snižovat předsudky? Teorie meziskupinového kontaktu. *Československá psychologie*, 60(2), 185–196.
- Kouřilová, S. (2011). Jedinec v meziskupinových vztazích: Od sociální kategorizace k předsudkům. *Československá psychologie*, 55(1), 12–24.

VÝSKUMNÉ ZDROJE

- Kalmárová, V., Láštiová, B., Findor, A., & Hruška, M. (2017). *Aké vzdelávacie faktory súvisia s postojmi slovenských stredoškôľakov a stredoškôľáčok k menšinám?*. Štátna školská inšpekcia.
- Láštiová, B., Hargašová, L., Andraščíková, S., Drál, P., & Findor, A. (2018). Perspektívy a limity vytvárania tolerantných medziskupinových postojov vo vyučovaní občianskej náuky na Slovensku. *Studia paedagogica*, 23(3), 69–90. <https://doi.org/10.5817/SP2018-3-4>
- Liebkind, K., Mähönen, T. A., Solares, E., Solheim, E., & Jasinskaja-Lahti, I. (2014). Prejudice-reduction in Culturally Mixed Classrooms: The Development and Assessment of Theory-driven Intervention Among Majority and Minority Youth in Finland. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 24(4), 325–339. <https://doi.org/10.1002/casp.2168>
- Liebkind, K., & McAlister, A. L. (1999). Extended contact through peer modelling to promote tolerance in Finland. *European Journal of Social Psychology*, 29(5–6), 765–780. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1099-0992\(199908/09\)29:5/6%3C765:AID-EJSP958%3E3.0.CO;2-J](https://doi.org/10.1002/(SICI)1099-0992(199908/09)29:5/6%3C765:AID-EJSP958%3E3.0.CO;2-J)
- Mäkinen, V., Jasinskaja-Lahti, I., Renvik, T. A., Cocco, V. M., Láštiová, B., Vezzali, L., & Liebkind, K. (2022). The role of the perceived engagement of the facilitator in a vicarious contact intervention: A school-based field experiment in three countries. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 32, 623–636. <https://doi.org/10.1002/casp.2579>
- Olhová, S., Láštiová, B., Kundrát, J., & Kanovský, M. (2023). Using fiction to improve intergroup attitudes: Testing indirect contact interventions in a school context. *Social Psychology of Education*, 26, 81–105. <https://doi.org/10.1007/s11218-022-09708-4>

LITERÁRNE ZDROJE

- Rowling, J. K. (2000). *Harry Potter a Kameň mudrcov*. Ikar.
- Rowling, J. K. (2001). *Harry Potter a Tajomná komnata*. Ikar.
- Solares, E., Huttunen, S., Mähönen, T. A., Hirvonen, M. T., & Liebkind, K. (2012). *Tarinoita kaveruudesta- hyviä kulttuurien välisiä suhteita tukemassa. Opettajan opas* [Stories of friendship - supporting good intercultural relations. Teacher's manual] [Príbehy o priateľstve. Učiteľský manuál] (B. Barnová, Z. Peterčáková & B. Láštiová, Trans.). Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia.

- Vezzali, L., Stathi, S., Giovannini, D., Capozza, D., & Trifiletti, E. (2015). The greatest magic of Harry Potter: Reducing prejudice. *Journal of Applied Social Psychology, 45*(2), 105-121. <https://doi.org/10.1111/jasp.12279>

METODICKÉ ZDROJE

- Drál, P., Galanská, N., & Návojský, A. (Eds.). (2014). *KVALITA alebo KVANTITA? Zisťovanie postojoyých zmien v globálnom vzdelávaní a multikultúrnej výchove. Príklady dobrej praxe*. Nadácia Milana Šimečku.
- Drál, P., Láštiová, B., Findor, A., Popper, M., Petrjánošová, M., & Andraščíková, S. (2019). *Príbehmi proti predsudkom: Využitie autentických výpovedí mladých ľudí vo vzdelávaní*. Ústav výskumu sociálnej komunikácie SAV. Získané z https://www.researchgate.net/publication/335202252_Pribehmi_proti_predsudkom_vyuzitie_autenticky_vypovedi_mladych_ludi_vo_vzdelavani
- Dúbravová, V., Hradská, J., Kumanová, Z., Mann, A. B., Mistrík, E., Molnárová, S., Petrasová, A., & Šimčáková-Tóthová, M. (2006). *MULTI-KULTI na školách: Metodická príručka pre multikultúrnu výchovu*. Nadácia Milana Šimečku.
- Barnová, A., Peterčáková, Z., & Láštiová, B. (Trans.). *Príbehy o priateľstve: Učiteľský manuál*. Ústav výskumu sociálnej komunikácie SAV. Získané z http://www.kvsbk.sav.sk/wp-content/uploads/Ucitelsky-manual_Pribehy-o-priatelstve-2019.pdf
- Medzinárodný vzdelávací portál Stories that Move dostupný v šiestich jazykových verziách, vrátane slovenskej verzie: <https://www.storiesthatmove.org/sk>

